

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

TRANSFORMATION OF LEGAL AWARENESS UNDER THE INFLUENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES: CHALLENGES AND PROSPECTS

Бережний І.С., аспірант кафедри теорії та історії права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

orcid.org/0009-0002-5953-1124

У статті ґрунтовно проаналізовано явище трансформації правосвідомості в умовах цифровізації суспільства, яка дедалі глибше проникає в усі сфери людської діяльності (від державного управління й правової комунікації до побутових правовідносин у віртуальному середовищі). Акцент зроблено на тому, що цифрові технології не лише змінюють технічні засоби доступу до правової інформації, а й перетворюють саму сутність правосвідомості, впливаючи на рівень правової культури, моделі правової поведінки, сприйняття правових норм, інститутів і процедур. У роботі визначено, що сучасна правосвідомість формується у новому інформаційному контексті – під впливом гіперз'єднаності, віртуалізації соціальної взаємодії, прискореної комунікації та обмеженого критичного аналізу правових подій.

Особливу увагу приділено подвійності впливу цифрових технологій: з одного боку, вони сприяють розширенню доступу до правових знань, розвитку електронного урядування, принципам відкритості в правовій сфері, підвищенню рівня правової участі громадян, формуванню цифрового громадянства та активізації правового діалогу між особою і державою. З іншого боку – породжують нові загрози: цифрову нерівність, інфодемію, правовий нігілізм у кіберпросторі, знеособлення правових рішень (наприклад, у сфері автоматизованого правосуддя), підвищення ризику маніпуляцій у медіапросторі, розмитість меж відповідальності у віртуальному середовищі, поглиблення залежності від алгоритмів, а також етичні дилеми використання штучного інтелекту в юриспруденції.

У межах дослідження також окреслюються перспективи модернізації правових інституцій і правової освіти, які мають відповідати викликам цифрової епохи. Пропонується впровадження цифрових компетентностей у юридичну підготовку, популяризація цифрової правової грамотності серед населення, а також розробка нових підходів до нормативного регулювання в таких динамічних сферах, як кібербезпека, захист персональних даних, інтернет-право, цифрова ідентичність і штучний інтелект. Особливо розглядаються питання правового забезпечення електронної демократії, відкритого доступу до публічної інформації, захисту прав людини в умовах цифрового середовища.

Ключові слова: правосвідомість, цифрові технології, цифровізація, правова культура, цифрові права, інформаційне суспільство, штучний інтелект, цифрове громадянство.

The article thoroughly analyzes the phenomenon of the transformation of legal consciousness in the conditions of the digitalization of society, which is increasingly penetrating all spheres of human activity (from public administration and legal communication to everyday legal relations in the virtual environment). The emphasis is placed on the fact that digital technologies not only change the technical means of access to legal information, but also transform the very essence of legal consciousness, influencing the level of legal culture, models of legal behavior, perception of legal norms, institutions and procedures. The paper determines that modern legal consciousness is formed in a new information context - under the influence of hyper-connectivity, virtualization of social interaction, accelerated communication and limited critical analysis of legal events.

Particular attention is paid to the duality of the impact of digital technologies: on the one hand, they contribute to expanding access to legal knowledge, developing e-government, principles of openness in the legal field, increasing the level of legal participation of citizens, forming digital citizenship and activating legal dialogue between the individual and the state. On the other hand, they generate new threats: digital inequality, infodemic, legal nihilism in cyberspace, depersonalization of legal decisions (for example, in the field of automated justice), increasing the risk of manipulation in the media space, blurring the boundaries of responsibility in the virtual environment, deepening dependence on algorithms, as well as ethical dilemmas of using artificial intelligence in jurisprudence.

The study also outlines prospects for the modernization of legal institutions and legal education, which should meet the challenges of the digital age. It is proposed to introduce digital competencies into legal training, popularize digital legal literacy among the population, and develop new approaches to regulatory regulation in such dynamic areas as cybersecurity, personal data protection, Internet law, digital identity, and artificial intelligence. Separately, the issues of legal support for electronic democracy, open access to public information, and protection of human rights in the digital environment are considered.

Key words: legal awareness, digital technologies, digitalization, legal culture, digital rights, information society, artificial intelligence, digital citizenship.

У сучасному світі, що стрімко цифровізується, трансформація правосвідомості набуває особливої актуальності. Правосвідомість, як глибинна система знань про право, цінностей, уявлень про правову справедливість, законність, відповідальність та поведінку особи в юридичній сфері, опиняється під впливом нових реалій. Цифрова епоха, що породжує нові форми соціальних відносин, вводить нові інструменти регулювання, впроваджує штучний інтелект, автоматизацію правових процесів, радикально змінює контекст правосвідомого буття особистості [1, с. 14].

У сучасних умовах цифрової трансформації судова система зазнає суттєвих змін не лише у технічному, а й у культурному вимірі. Як зазначає Л. Величко, цифрова трансформація судової системи має йти пліч-о-пліч

із не менш глибокою трансформацією судової культури – зокрема, відходом від застарілої бюрократично-репресивної моделі на користь людиноцентричного та сервісного підходу [1, с. 16]. Така зміна не просто зумовлена зовнішніми технологічними новаціями, а вимагає внутрішнього переосмислення ролі права, судової влади та самої правосвідомості в нових умовах.

У цьому контексті варто підкреслити, що правосвідомість більше не зводиться лише до знання правових норм чи формального підпорядкування їм. Вона трансформується в інтерактивну, гнучку та багатогранну категорію, що вимагає від особи активної участі у цифровому правовому просторі. Нові форми цифрової взаємодії – електронні сервіси, відкриті реєстри, онлайн-платформи для петицій, цифрові ідентифікації та системи подачі звер-

нень – формують передумови для юридичної самореалізації громадян. Водночас ці інструменти несуть у собі і ризики: зростання маніпуляцій правовою інформацією, поширення дезінформації, формування поверхневого правового мислення та зниження здатності критично осмислювати правову реальність [2, с. 209].

Державне управління та судочинство переходять на новий етап діджиталізації. Електронні сервіси (як-от «Дія» в Україні) надають миттєвий доступ до низки адміністративних функцій, створюючи ілюзію «прозорості» держави. Однак ця відкритість потребує високого рівня цифрової та правової культури. Якщо громадяни не вміють користуватись правовими сервісами, не усвідомлюють, що стоїть за цифровим підписом, за передачею персональних даних або за алгоритмом рішення, то правосвідомість не зростає, а стає лише видимістю правової участі.

Впровадження електронних публічних реєстрів знаменує собою важливий крок у модернізації судової системи, створюючи основу для формування нової організаційної культури, орієнтованої на відкритість, ефективність і доступність правосуддя [1, с. 17]. Загалом ці реєстри сприяють значному підвищенню прозорості судових процесів, дозволяючи учасникам справи та громадськості в режимі онлайн відслідковувати хід розгляду, доступ до інформації стає більш оперативним та зручним. Водночас, успішна інтеграція таких технологій вимагає від суддів і працівників судової системи високого рівня цифрової та правової компетентності. Без належної підготовки та постійного підвищення кваліфікації фахівців неможливо повною мірою реалізувати потенціал електронних реєстрів, що може призвести до технічних помилок, порушень конфіденційності або навіть зниження довіри до судової влади.

Громадянська участь у правотворенні набуває нових форм завдяки краудсорсингу, цифровому активізму, участі у моніторингу порушень прав через мобільні застосунки. Право перестає бути привілеєм фахівців і перетворюється на живу взаємодію суспільства з владою, що трансформує саму суть правової свідомості – від «підкорення» закону до його «співтворення».

Аналізуючи трансформацію правосвідомості під впливом цифрових технологій, можна зробити висновок, що

вона відбувається на перетині технічного прогресу й соціально-правової еволюції. Цифрові інструменти не лише розширюють доступ до правової інформації та правосуддя, а й стимулюють формування нової правової культури, орієнтованої на прозорість, відкритість і людину як головного суб'єкта правовідносин. Водночас виклики, пов'язані з цифровою нерівністю, дефіцитом критичного мислення та етичними дилемами, вимагають системного підходу до підвищення цифрової та правової грамотності населення і фахівців.

У таблиці 2 відображені основні виклики цифрової трансформації правосвідомості та зміни у правовій освіті.

Загалом, у контексті цифрової трансформації правосвідомості важливо не лише усвідомлювати наявні виклики, а й активно шукати шляхи їх подолання через реформування освітнього середовища та правової системи. З огляду на це, доцільно детальніше розглянути основні виклики цифрової доби та ті зміни, які вони зумовлюють у сфері правової освіти, адже саме освіта відіграє ключову роль у формуванні правосвідомості нового покоління.

У таблиці 3 відображені основні перспективи трансформації правосвідомості під впливом цифрових технологій.

У світлі стрімкої діджиталізації правової сфери майбутнє правосвідомості набуває нової якості – воно трансформується не просто як адаптація до технологій, а як синтез класичної правової культури з інноваційним мисленням, де людська гідність, відповідальність і аналіз поєднуються з цифровою грамотністю, правами на приватність і активним використанням Legal Tech. У такому майбутньому право перестає бути лише набором норм – воно стає платформою для взаємодії громадян із державою через smart-контракти, відкриті дані, інтерактивні сервіси та AI-асистовані рішення, що якісно змінюють характер правової дії та юридичної участі.

Правосвідомість у цифрову епоху – це вже не лише розуміння норм, а вміння взаємодіяти з правом у гібридному, багаторівневому, швидкозмінному середовищі [4, с. 7]. Саме цей виклик, якщо його прийняти, може перетворити цифрову трансформацію не на загрозу, а на рушій поступу демократичного, правового суспільства.

Зростаюча роль цифрової освіти та Legal Tech у формуванні правосвідомості майбутнього вимагає модернізації юри-

Таблиця 1

Основні елементи трансформації правосвідомості під впливом цифрових технологій та відповідні зміни

Елемент трансформації	Зміни
Інформаційне наповнення	Сучасне цифрове середовище забезпечує широкі канали доступу до юридичної інформації – це не лише традиційні закони та кодекси, але й онлайн-бази даних судових рішень, правових прецедентів, аналітичних кейсів і коментарів експертів. Використання smart-контрактів та технологій штучного інтелекту значно прискорює процес правових досліджень, автоматизує аналіз великих обсягів інформації, допомагаючи юристам та громадянам оперативно отримувати верифіковані та актуальні дані для прийняття рішень [3, с. 100].
Поведінковий вплив	Цифрові інструменти е-демократії, такі як онлайн-платформи для голосування, петицій, чатботи, а також соціальні мережі і платформи громадянського активізму, сприяють формуванню більш усвідомленої поведінки громадян щодо своїх прав і обов'язків. Учасники онлайн-спільнот і платформ отримують змогу безпосередньо впливати на процеси прийняття рішень, що підсилює почуття відповідальності й активну участь у правовому житті. Водночас формуються нові форми комунікації, які поєднують художньо-технічні елементи.
Нові цифрові права та цінності	Зростає значення прав, пов'язаних із цифровим простором. Це, зокрема, «право на бути забутим» - можливість видалення персональних даних із мережі, право на цифрову освіту, що забезпечує рівний доступ до знань у цифровому форматі, а також концепція «data self-determination» - право людини контролювати свої персональні дані та цифрову самоідентифікацію в Інтернеті.
Професійна правова культура	Юристи та працівники правової сфери все більше потребують цифрової грамотності як ключової компетенції. Здатність працювати з інструментами штучного інтелекту, аналітичними платформами, розуміти етичні та правові аспекти їх застосування стає невід'ємною частиною професійної культури. Відбувається відмова від рутинних процедур на користь використання аналітики й автоматизації, що підвищує ефективність і точність правозастосування, але вимагає глибоких знань принципів верховенства права та етики.
Соціально-ціннісні установки	Цифрова трансформація формує нові соціально-ціннісні орієнтири – цифрову відкритість (transparency), відкритість і підзвітність державних інститутів, активне залучення громадян у процеси прийняття рішень. Спостерігається перехід від традиційної «паперової бюрократії» до моделі «держави-сервісу», де основною метою є комфорт, швидкість та якість надання послуг.

Таблиця 2

Основні виклики цифрової трансформації правосвідомості та зміни у правовій освіті

Виклики	Опис	Наслідки
Цифрова нерівність	Нерівний доступ до інтернету та цифрових навичок, що є необхідними для реалізації прав у цифровому середовищі.	Частина населення виключена з правового життя, зростає юридична маргіналізація.
Дезінформація та кліпове мислення	Поширення правової інформації у фрагментарній, маніпулятивній формі через соцмережі та інші цифрові платформи.	Зниження критичного мислення, поверхнєве розуміння права, вразливість до пропаганди.
Застарілість нормативної бази	Відставання законодавства від розвитку цифрових технологій, відсутність регулювання smart-контрактів, блокчейну, цифрових активів та цифрової спадщини.	Відсутність правового захисту у нових цифрових сферах, юридична невизначеність.
Зміни у правовій освіті	Впровадження нових форматів навчання – симуляції судових процесів, цифрові платформи, моделювання юридичних ситуацій.	Формування юристів нового типу – експертів з цифрових прав, етики ШІ, цифрової приватності; поєднання класичних знань з технологічною компетентністю.

Таблиця 3

Перспективи трансформації правосвідомості під впливом цифрових технологій

Перспектива	Опис
Інноваційна юридична освіта	Використання технологій симуляції судових процесів, онлайн-платформ для навчання, робота з електронними доказами сприяє підвищенню правосвідомості майбутніх юристів і громадян.
AI-література для правників і влади	Інтеграція знань про штучний інтелект у підготовку розробників і користувачів юридичних AI-систем для управління ризиками і підвищення довіри до автоматизованих рішень.
Модернізація законодавства цифрових прав	Розвиток доктрини цифрових прав людини, узаконення права на цифрову спадщину, анонімність, доступ до технологій як гарантовані права громадян.
Інституційні зміни в судовій системі	Формування команд digital-changemaking у судах, впровадження орієнтованого на користувача дизайну, перехід до людиноцентричного підходу в обслуговуванні громадян.
Інклюзивна модель електронної держави	Забезпечення не лише «держави-на-один-клік», але й активного залучення громадян через громадське обговорення, інтерактивну співпрацю між владою та суспільством.
Правоврангування через просторовий доступ	Використання краудсорсингу, відкритого доступу до доказів, залучення цифрової демосфери для підвищення агентності громадян і захисту прав навіть у складних умовах конфліктів.

дичної освіти на основі інтеграції AI, машинного навчання, кіберправа та цифрової етики. Сучасні тренди, зокрема онлайн-симуляції судових процесів, світові мережі для міжнародної співпраці студентів і використання інструментів штучного інтелекту для аналізу кейсів, значно розширюють спектр правових компетентностей [5]. Ці нові формати сприяють підготовці фахівців, які розуміють, як технології можуть посилити справедливість і доступ до правових механізмів, але також знають етичні межі, ризики алгоритмічної упередженості та відповідальність за алгоритмічні рішення.

Зародження концепцій, таких як цифрове самовизначення (право особи на керування, контроль і автономію над власними даними в онлайн-просторі) підкреслює зростання автономії індивіда у правовому полі цифрового штабу. Вона спрямована на те, аби людська гідність і свобода не втрачалися в алгоритмічно керованих системах, а навпаки – були їх культурно-правовою основою.

Разом із тим активне впровадження Legal Tech в Україні й світі створює можливості для посилення верховен-

ства права та транспарентності через цифрову автоматизацію правових процесів, забезпечення відкритого доступу до судових рішень і залучення громадян до правозастосування. Legal Tech-стартапи та онлайн-сервіси підвищують сталість правозахисних механізмів, водночас формуючи нові виклики: забезпечення законності, етику використання даних, а також підтримку цифрової рівності всіх громадян.

Отже, трансформація правосвідомості під впливом цифрових технологій є одним із ключових викликів сучасного суспільства. Цифровізація не лише змінює спосіб взаємодії громадян із правовими інститутами, а й формує нові уявлення про права, обов'язки та справедливість. З одного боку, цифрові технології сприяють підвищенню правової обізнаності завдяки доступу до електронних ресурсів, онлайн-консультації і відкритих баз даних. З іншого боку, виникають нові ризики: зникнення приватності, кіберзлочинність, виклики правовому регулюванню ШІ та цифрової ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко Л. Ю., Ігнатенко Л. Ю. Вплив цифровізації та впровадження електронних публічних реєстрів на організаційну культуру та публічно-управлінську діяльність в органах судової влади України. *Державне будівництво*. 2024. № 2(36). С. 10–33.
2. Наджафлі Е. Цифрова держава в контексті правової реформи в Україні : теоретико-правовий аспект. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 202–217.
3. Колесніков А. П. Legal Tech в Україні в умовах глобальної діджиталізації. *Наукові записки. Серія : Право*. 2024. № 16. С. 98–102.
4. Мудролюбова Н. О., Савка, О. Т., Дніпров, О. С. Вплив цифрової трансформації на якість юридичної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2025. № 43. 9 с.
5. THE LEGAL MATRIX. Advancing Legal Education in the Digital Age: Opportunities and Challenges. URL: <https://thelegalmatrix.com/legal-education-in-the-digital-age/> (дата звернення: 30.07.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025